

Федотенко Катерина Андріївна,

аспірантка кафедри політичних наук

Український державний університет імені Михайла Драгоманова,

Київ, Україна

kateryna.fedotenko@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-9711-9283>

«ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА» Й «ІНФОРМАЦІЙНИЙ ФРОНТ»: НАУКОВЕ ОСМИСЛЕННЯ ПОНЯТЬ

Статтю присвячено проблемі феноменологічного аналізу понять «інформаційна війна» й «інформаційний фронт», їх співвідношення в контексті сучасних наукових досліджень. Осмислюються виміри інформаційної війни, їх змістові концепти. Акцентується увага на комунікативному вимірі, що окреслює контури поняття інформаційного фронту як певного середовища для ведення інформаційної війни. Спираючись на доробок зарубіжних і вітчизняних дослідників, авторка постулює потребу подальшого наукового вивчення змістовних аспектів понять інформаційної війни й інформаційного фронту, коректне використання їх у науковому дискурсі.

Ключові слова: інформаційна війна, інформаційний фронт, масові комунікації, інформаційний простір, політичні комунікації, комунікативне середовище.

Постановка проблеми. Що таке інформаційна війна? Щодо змісту цього поняття в науковому дискурсі можна констатувати розбіжні бачення й підходи дослідників. Фахівці розглядають інформаційну війну в різних вимірах, наголошуючи на впливі цього явища в різних сферах життя суспільства. Вивчення широкого спектру тлумачень і підходів щодо поняття інформаційної війни спонукає до спроби певної їх систематизації. Концептуальні акценти різних підходів дозволяють, на нашу думку, виокремити загальні виміри осмислення цього поняття, зокрема військовий, кібернетичний, політичний. По-перше, існує військовий вимір, що акцентує увагу на нових важливих аспектах війни за умов інформаційної доби, що надає пріоритет обговоренню технологічного прогресу війни в епоху інформації. По-друге, кібернетичний вимір, що використовує математичні моделі для опису реалізації кібернетичних ідей у плануванні ефективної діяльності, спрямованої на досягнення конкретної мети, що надає пріоритет ролі комунікаційного менеджменту в контексті відповідних організаційних питань. Третім, але не менш важливим, є політичний вимір, що розглядає інформаційну війну як практичний спосіб

застосування «м'якої сили» в політичній комунікації, підкреслюючи, що вона є ефективним інструментом політики, який не варто недооцінювати. Окреслені виміри не є остаточними, зокрема доповнюються комунікативним, правовим, психологічним й у подальшому потребують уточнень і наукового аналізу. Разом з тим, вони певним чином дозволяють визначити структурні «змісти» концептуального конструкта «інформаційна війна», узгодити термінологію як у межах окремого його виміру, так і загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науці можна відзначити наявність значного масиву джерел, присвячених проблемі інформаційної війни й понять, які є дотичними чи похідними від неї. Науковий інтерес викликають розвідки зарубіжних і вітчизняних науковців, які висвітлюють концептуальні підходи осмислення понять інформаційної війни й інформаційного фронту, що є вкрай важливим за умов російсько-української війни.

Аналіз сучасної літератури щодо проблематики інформаційної війни й інформаційного фронту дозволяє зробити висновок про те, що частина дослідників, як-от А. Чонг [1] і В. Луома [2], підкреслюють роль конкретних інформаційних операцій як основи феномену інформаційної війни. З іншого боку, російські теоретики інформаційної війни (С. Расторгуєв [3], І. Панарін, Л. Панаріна [4]) наголошують на ролі невизначеного інформаційного впливу сторін одна на одну з метою зміни їхнього інформаційного контексту. Різниця тут полягає в тому, що існують певні загальні дії, які можуть мати інформаційний вплив, і є скоординовані дії сторін інформаційної війни, які можуть бути набагато більш руйнівними, на чому наголошує Р. Баскервіль [5].

Для України тема інформаційної війни набула особливої актуальності зокрема у зв'язку з агресією й веденням проти неї гібридної війни Російською Федерацією (далі – РФ), починаючи з 2014 р. Відзначимо низку наукових розвідок, присвячених вивченню окремих понять і проблем інформаційного протистояння. Так, Г. Почепцов [6] аналізує сутність і характеристики інформаційних воєн, комунікативні складові інформаційних операцій, указуючи на інформаційну асиметрію у формуванні інформаційного простору. За його словами, РФ, коли розпочала газову війну з Україною, переслідувала, насамперед економічні інтереси, а з 2014 р. в російсько-українській війні головною на деякий час (станом на 2015 р.) стала медійна (інформаційна) складова. На думку автора, оскільки РФ потрібно було переконати й своє населення, і частину українців у справедливості цієї війни, до цього були залучені всі медіа-ресурси країни-агресорки, поки Україна не вимкнула російські телеканали на своїй території. Інший дослідник (О. Курбан [7]) досліджує методологічні й практичні аспекти сучасних інформаційних воєн у мережевому онлайн-просторі. Він зазначає, що при розробці відповідних агітаційних матеріалів для проведення інформаційних протистоянь активно використову-

ються образи, символи, цінності, зрозумілі цільовій аудиторії, які виступають як обгортка, під якою подаються основні меседжі та ідеї, а в межах підготовки до здійснення прихованої інформаційної атаки долучаються додаткові завдання для маскуванню цих меседжів. У роботі Я. Малика [8] розкрито форми й види інформаційних війн надано конкретні приклади впливу інформації та пропаганди на різні сфери та верстви українського суспільства. Ю. Юринець, Л. Белкін і М. Белкін [9] не тільки провели поглиблений аналіз понять «гібридна війна» й «інформаційна війна», але й дослідили їх крізь призму агресивних дій РФ проти України, указали на методи забезпечення прав та інтересів мешканців тимчасово окупованих територій України. У дослідженні М. Бучина та Ю. Куруса [10] розглядається проблема інформаційної війни Росії проти України, розкривається сутність інформаційної війни, її трактування в межах широкого й вузького підходів, уточнюються основні недоліки інформаційного простору України з точки зору протистояння російським стратегіям інформаційної війни. У. Коруц [11] акцентує питання протидії Росії й наголошує на необхідності розширення сприйняття окремих елементів інформаційної війни, гібридної війни як специфічних проявів злочинного діяння, пропаганди війни.

Слід відзначити, що праці українських дослідників, присвячені аналізу інформаційної війни, містять питання щодо використання методів дезінформації та маніпулювання, метою яких є вплив на громадську думку й зміна ставлення до певної ситуації. Зокрема, В. Петрик [12] робить наголос на методі диверсифікації громадської думки, який має на меті розпорошення уваги правлячої еліти держави на різні проблеми, щоб відволікти її від вирішення першочергових завдань. Крім того, автор указує на методи психологічного тиску, які можуть використовуватися під час інформаційної агресії в збройно-політичних конфліктах і були застосовані в агресивних діях РФ проти України. Серед таких методів зазначаються: доведення до об'єкта інформаційного впливу відомостей про реальні чи неіснуючі загрози й небезпеки, прогнози щодо репресій, переслідувань, здійснення терористичних акцій тощо. На думку Б. Калініченка [13], роль засобів масової інформації (далі – ЗМІ) у сучасній інформаційній війні є складною й має багато проявів, включаючи культурні, економічні, політичні й технічні аспекти. Виходячи з цього, для протидії інформаційній війні необхідно розробляти комплексну стратегію, яка включатиме політичні, правові, технічні й соціальні заходи. Узагальнюючи науковий доробок українських фахівців щодо осмислення проблеми інформаційної війни, слід наголосити на пріоритетності вивчення ними практичних проявів (форм, методів ведення) цього феномена через призму українського контексту й українського національного інтересу. Отже, потреба в теоретичному аналізі понять інформаційної війни й інформаційного фронту залишається. При

цьому в повсякденному (ненауковому дискурсі) поширеним є ототожнення понять «інформаційна війна» й «інформаційний фронт» (див., наприклад, [14; 15]), що, на нашу думку, є значним концептуальним спрощенням. Саме тому подальше розрізнення (диференціація) цих понять у теорії й практиці є важливою дослідницькою задачею.

Формулювання цілей. Метою статті є наукове осмислення понять інформаційної війни й інформаційного фронту через контекст трьох основних вимірів: військового, кібернетичного та політичного.

Виклад основного матеріалу. Військовий аспект є одним із розроблених і досліджених у вивченні інформаційної війни, особливо у західних наукових школах. Необхідність докладного розгляду цієї проблематики випливає з того, що саме поняття «інформаційна війна» було вперше запроваджено Т. Роною (1976 р.), згідно з думкою якого важливість інформаційної інфраструктури як воєнного ресурсу вимагає особливої уваги до її збереження й застосування [16]. Разом з тим, у межах військового виміру існують кілька підходів до обговорення проблематики інформаційної війни. По-перше, точиться дискусія щодо сутності інформаційної війни: чи є вона частиною традиційної війни або її альтернативою? Наприклад, М. Лєвоновський ще більше 30 років тому розглядав інформаційну війну як спосіб ведення воєн в епоху інформації [17]. Акцент у його роботі зроблено на використанні новітніх (на той час) технологій, таких як радари, комп'ютери тощо, що означало фактичне ототожнення інформаційної війни з високотехнологічною війною. Інший важливий елемент його підходу полягав у тому, що така технологія має бути спрямована на командування й зв'язок як найважливіші інформаційні функції військових. Щодо більш сучасних досліджень, то Р. Баскервіль у своїй роботі, написаній через 19 років після праці М. Лєвоновського, наводить аргументи на користь того, що інформаційна війна є альтернативою традиційній війні, оскільки вона передбачає більший наголос на проведенні кібератак і кібершпигунстві [5]. Дослідник розглядає інформаційну війну як менш небезпечну стадію в рамках міжнародного конфлікту, яка замінює кінетичну війну і, таким чином, затримує її та зменшує ймовірність її виникнення. Отже, обидва автори розглядають цю проблему з точки зору військових зусиль, хоча їхні бачення ролі й місця інформаційної війни в контексті військових операцій є досить різними. При цьому, на нашу думку, загальний дискурс вищезазначених досліджень передусім робить наголос на інформаційній війні як альтернативі традиційній («кінетичній») війні, що є досить сумнівним з огляду на динаміку розвитку російсько-української війни.

Інша дискусія стосується принципів технологічної підтримки як основної проблеми в рамках інформаційної війни. Зокрема, Т. Л. Томас [18] і А. Чонг [1] порівнюють китайські й західні погляди на інформаційну війну. Обидва

автори роблять наголос на диференціації інформаційної війни (як стратегії) й інформаційних операцій (як способу досягнення цілей такої стратегії). Однак Т. Л. Томас стверджує, що принципи стратегії недостатньо для перемоги у війнах [15]. Ключовими в цьому питанні він вважає технічні можливості й ресурси. Зі свого боку, А. Чонг стверджує, що говорити про технологічну гонку із Заходом неефективно [1], оскільки успіх в інформаційній війні залежить радше від здатності впливати на інших, ніж від грубої технологічної переваги. Хоча обидва автори поділяють ідею про дихотомію інформаційної війни й інформаційних операцій, вони наголошують на різних їх аспектах. Слід звернути увагу на те, що в межах цього підходу невизначеним залишається питання змісту поняття інформаційної війни та відповідно й пов'язаних з ним понять. В окреслених дослідженнях наводяться аргументи на користь важливості багатьох практичних питань інформаційного протистояння, але вони не пояснюють сутність інформаційної війни із засадничої точки зору. І хоча при цьому прихильники цього підходу акцентують увагу на політичному контексті інформаційної війни, варто наголосити на відсутності консенсусу стосовно ролі технологічного аспекту інформаційної війни, що залишає ряд концептуальних запитань щодо цілісності цієї дослідницької перспективи.

Зі свого боку, кібернетичний вимір – це спроба розглянути інформаційну війну в кібернетичних термінах, тобто як частину процесу прийняття рішень. Його прихильники наголошують на важливості здатності ефективно приймати рішення в ситуації конфлікту. Зокрема, В. Луома розглядає інформаційну війну як концепцію, яка була розроблена у військових дослідженнях в рамках поняття «кібервійна» [2]. Хоча інші здебільшого нехтують кібернетичною природою інформаційної війни, В. Луома розробив концепцію Netwar, яка наголошує на ефективному використанні мереж для досягнення цілей в інформаційну еру замість ролі технічної переваги у військових операціях. За його словами, основною специфікою інформаційної доби є зміна мережевої взаємодії соціальної структури. Мережева війна – це «війна за знання, (яка) прагне порушити, заплутати, заперечити те, як ціль знає або думає про себе та як вона ставиться до решти світу» [2]. Саме тому основний акцент тут ставиться не на військових цілях чи кібератаках, а скоріше на зміні соціальної структури, що й визначається основною метою інформаційної війни.

У дослідженні феномена інформаційних воєн виокремлюється розуміння її як політичного явища. Зокрема, Дж. Пікерілл і Ф. Вебстер розглядають інформаційну війну в контексті історії розвитку антивоєнних рухів у Великій Британії [19]. Автори наголошують на вирішальній силі ЗМІ та стверджують, що звичайні громадяни та журналісти можуть мати частку інформаційної влади в межах здійснення впливу на політичне життя. Хоча інформаційна ві-

йна тут пов'язана з реальною війною, вона розглядається як феномен символічної влади, а не як явище воєнного характеру. У межах такого розуміння інформаційної війни контроль над символічною реальністю забезпечує контроль над політичним життям, включаючи його військово-політичні аспекти. На нашу думку, такого роду точка зору є вельми важливою, оскільки вказує на тісний зв'язок між символічним і політичним у контексті динаміки інформаційної війни.

Російський теоретик інформаційної війни А. Манойло не дає переконливого визначення останньої, стверджуючи лише, що інформаційна війна є лише «екстремальним» способом урегулювання політичних розбіжностей в інформаційному суспільстві [20]. Це визначення не розкриває сутності інформаційної війни, але чітко доводить, що автор розглядає її як політичне явище. Загалом прихильників політичного підходу об'єднує визнання того, що інформаційна війна є політичним явищем, однак фактична природа інформаційної війни значною мірою не враховується.

Отже, якщо узагальнити дослідження науковців феномена «інформаційна війна», можна виділити наступні позиції. Передусім більшість авторів розглядає інформаційну війну як певний конфлікт (військовий, політичний, соціальний). З масштабним розвитком ЗМІ інформаційні війни мають шанси стати масовим явищем, а з розвитком кіберпростору природні / географічні межі ескалації таких конфліктів перестають бути відчутними. Іншими словами, інформаційні війни – це феномен інформаційного суспільства, який здебільшого існує й розвивається в кіберпросторі. Важливим при цьому є наголос на кіберпросторі як полі бою під час інформаційних воєн. Кіберпростір тут – це специфічний інформаційний простір, створений штучними системами обробки інформації. Однак різні інформаційні простори лише демонструють різні контексти явища, оскільки реальність інформаційної війни – це процеси, що відбуваються в інформаційному просторі, а при вивченні й розгляді її динаміки йдеться передусім про обробку інформації як такої. Тим самим відповідні простори, у тому числі й кіберпростір, стають єдиним інформаційним фронтом, тобто полем, на якому розгортається інформаційна війна як певна конфліктна взаємодія між відповідними сторонами протистояння. Однак, як видається, диференціація феноменів «інформаційна війна» й «інформаційний фронт» впливає лише на важливість і актуальність вивчення таких процесів, але не на їх природу. Якщо одні дослідники розглядають кібернетичні атаки як прояви ворожих дій на інформаційному фронті, то інші трактують будь-які дії з обробки інформації як складову цього фронту, тож можна стверджувати, що з цього приводу не існує консенсусу.

Таким чином, поняття «інформаційна війна» безпосередньо пов'язане з поняттям «інформаційний фронт», котре розглядається як сукупність мере-

жі соціальних комунікацій, які є полем проведення інформаційної війни. Воно надає можливість просторового уречевлення процесів та явищ інформаційної війни, причому мова йде як про суто військові, так і про кібернетичні й політичні лінії протікання цих процесів. Таке діалектичне співвідношення цих двох понять відображає взаємозв'язок між явищами, що кодуються під назвами «інформаційна війна» й «інформаційний фронт», а відповідні дослідження варто розглядати як відображення концептуальних спроб розкрити сутність і комплексний характер цього взаємовідношення.

Р. Л. ДіНардо та Д. Дж. Хьюз у своєму критичному дослідженні класифікували літературу, пов'язану з інформаційною війною, на «групу розуміння» (яка наголошує на ролі пропаганди в інформаційній війні) та «групу комунікацій» (яка наголошує на комунікаційних технологіях [21]). Зокрема, В. Луома [2] у баченні Netwar зосереджується на проблематиці прогресу комунікаційних технологій, в той час як інший прихильник кібернетичної перспективи, С. Расторгуев [3], певною мірою розглядає як технологічні кібернетичні системи, так і соціальну систему як мережу як сукупне поле інформаційної війни. Політичні реалісти вважають основою інформаційної війни пропаганду (наприклад, [4]), тоді як політичні конструктивісти зосереджуються на змінах влади в мережевих суспільствах в інформаційну еру (наприклад, [19]). Отже, феноменологію комунікативної специфіки інформаційної війни можна звузити до наступних ключових аспектів: комунікаційні технології, мережеве суспільство та пропаганда, що й стане основою подальшого трактування проблематики інформаційної війни в цій розвідці.

Прихильники військового виміру інформаційної війни обговорюють кілька ключових питань, указуючи, що стратегічна специфіка інформаційних воєн безпосередньо пов'язана з динамікою інформаційної епохи. Для Р. Л. ДіНардо та Д. Дж. Хьюза [21] ключові питання тут – це пропаганда й комунікаційні технології (з точки зору командування й управління), а для Р. Баскервіля [5] – технологічний контроль і кібератаки. Інші дослідження, що проводяться в межах цієї парадигми, як правило, наголошують на одному з трьох запропонованих елементів (командування й управління, пропаганда чи кібератаки), хоча згадують й інші особливості, пов'язані з інформаційною війною. Зокрема, указується, що комунікаційні технології відіграють важливу роль як для командування й управління, так і для пропаганди [22]. Саме ці два аспекти підкреслюють організаційну специфіку використання технологій інформаційної війни сучасними збройними силами й відповідно можливі напрями національної військової політики за інформаційної доби.

Дослідники політичної природи інформаційних воєн вважають, що інформаційна ера здійснює потужний вплив на політику. Зокрема, А. Манойло [20] розглядає інформаційну епоху як велику політичну зміну / трансформацію,

що відбувається внаслідок виникнення й розвитку технології масової політичної комунікації. У цьому контексті А. Манойло аналізує поняття інформації, соціальної інформації та масової комунікації. Стосовно цих концептів він робить висновок, що сутнісний характер інформаційної війни засновано на змінах у масових комунікаціях в інформаційну епоху. Хоча автор згадує нових агентів такої комунікації, його основний аргумент полягає в тому, що національні еліти керують масовою комунікацією, а масова комунікація контролює свідомість людей. Таким чином, для А. Манойла специфіка інформаційної війни полягає в тому, що нові технології дають політичним елітам нові інструменти для абсолютного контролю над населенням за допомогою пропаганди, яка здатна суттєво контролювати уми. Подальша історія використання технологій інформаційної війни російською владою як усередині своєї держави, так і назовні свідчить, що відповідна концепція А. Манойла знайшла вдячних прихильників серед кремлівських еліт. Однак інші держави також можуть використовувати ту саму технологію, тому, з точки зору автора, інформаційна війна стосується боротьби між національними державами в міжнародному розподілі влади. І. Панарін і Л. Панаріна [4] також вважають інформаційну війну сферою боротьби між державами, роблячи акцент на геополітичному вимірі загалом. Д. Роткопф [23] розглядає головну специфіку інформаційної війни як таку, що полягає в зміні рівноваги сил у бік отримання більших переваг для недержавних акторів, створивши, таким чином, концепцію кіберполітики як альтернативи геополітиці в епоху інформаційного суспільства. Отже, основними чинниками розвитку й використання інформаційної війни є інформаційна політика, мережеве суспільство із специфічним ставленням до влади кожної групи, інформаційний простір, заснований на технологіях масової комунікації, і політична комунікація, яка відображає відповідні владні відносини.

Таким чином, теоретичне осмислення феномена інформаційної війни не обмежується лише розумінням специфіки інформаційної епохи в контексті її національних, соціальних та організаційних особливостей. Ця специфіка також включає аналіз комунікації (як основного процесу інформаційної війни) й інформаційного простору (як її безпосереднього фронту й середовища). Тому інформаційну війну можна розглядати як міжгруповий соціальний конфлікт, що відбувається в інформаційному просторі шляхом використання впливу засобів масової комунікації. Якщо враховувати роль специфічних чинників соціально-політичного розвитку, які визначають специфіку застосування технологій інформаційної війни в тому чи іншому національному або міжнародному контексті, то актуалізація подальшого наукового аналізу даного поняття в рамках міждисциплінарного підходу не викликає сумніву.

Саме в цьому контексті варто проаналізувати внесок українських науковців у дослідження проблематики інформаційної війни. Різні аспекти цього питання досліджують А. Головка, О. Токарський, Н. Еляшевська, В. Хорошко й Ю. Хохлачова. Всі вони відзначають, що українські ЗМІ мають виконувати функції надання об'єктивної й неупередженої інформації, поширення контрпропаганди, висвітлення роботи державних органів, забезпечення плюралізму в отриманні інформації та сприяння патріотичному вихованню громадян. Водночас вони зауважують, що з урахуванням конкретних проявів інформаційних атак необхідні додаткові дослідження, щоб уточнити ці функції. А. Головка й О. Токарський [24] підкреслюють, що діяльність українських ЗМІ вже детермінована умовами інформаційної війни.

В. Хорошко та Ю. Хохлачова [25] виокремлюють різні функції ЗМІ, такі як інформаційна, пропагандистська, освітня, соціальна, критики й контролю, мобілізаційна, інноваційна, оперативна, формування громадської думки та розваги. У цьому ключі вони виділяють три форми інформаційного впливу: «білий», «сірий» і «чорний». У випадку «білого» впливу ЗМІ називають себе й розкривають джерело інформації. «Сірий» відрізняється від попереднього тим, що відбувається просування спеціально створених матеріалів. Нарешті «чорний» вплив включає поширення інформації від третіх осіб і зазвичай супроводжується формулюванням типу «як повідомило джерело» або «за інформацією неназваного джерела». Проте варто зауважити, що цю класифікацію не можна зіставляти з розрізненням видів пропаганди, оскільки навіть за так званого «білого» впливу можуть поширюватися повідомлення, які загрожують інформаційній безпеці.

Н. Еляшевська [26] виокремлює декілька проблем, пов'язаних з українськими мас-медіа. Першою з них є відсутність контролю над виникненням нових електронних ресурсів, що дозволяє створювати цілу мережу псевдоновинних сайтів і поширювати через них неправдиві повідомлення. Другою проблемою є вільне проникнення ворожих матеріалів до супутникових ЗМІ, соціальних мереж і електронної пошти. Третьою – брак ресурсів для повноцінного протистояння вірусам і шкідливому програмному забезпеченню. Четвертою проблемою можна вважати підготовку фахівців з кіберзахисту, а п'ятою – відсутність джерельної бази стосовно явища інформаційної війни. Дослідниця розрізняє заходи, спрямовані проти каналів комунікації й техніки, та заходи, які стосуються «обробки» громадян. Основним лейтмотивом запропонованого обґрунтування слабкості українських ЗМІ в контексті інформаційного протистояння з РФ є відсутність стратегічних компонентів, що позначається на ефективності такого спротиву. Однак чимало з проблем, виділених Н. Еляшевською, були поступово вирішені в процесі трансформації політичного й інформаційного простору України після початку повномасш-

табного вторгнення РФ 24 лютого 2022 р., тому можна говорити про певні позитивні зрушення в питаннях готовності українського суспільства до інформаційного протистояння. Зокрема, як показують дослідження Є. Головахи [27, с. 262–263] й Т. Любивої [27, с. 268–269], значно зросла самоідентифікація громадян України як частини єдиної політичної нації, спостерігається загальне підвищення рівня підтримки рішучіших форм і варіантів протистояння / спротиву російській агресії. У цьому контексті можна зробити висновок про те, що зусилля російської пропагандистської машини, багато в чому побудовані на проаналізованій вище концепції А. Манойла, виявилися менш ефективними, ніж очікували самі її творці, а також певні зовнішні спостерегачі.

Нарешті, спираючись на науковий доробок Н. Ніколаєнко [15], можна стверджувати, що формування й функціонування комунікативної інфраструктури інформаційного фронту України вказує на важливість суто комунікативного виміру інформаційної війни. Можна погодитися з авторкою, що до ключових елементів інформаційного фронту в українському контексті належать власне інформаційна діяльність органів державної влади України, спрямована на протистояння російській інформаційній агресії (з відповідним виділенням інформаційно-дипломатичного фронту як окремого виміру на міжнародній арені), інформаційно-психологічні й інформаційно-пропагандистські кампанії та спецоперації, кампанії громадських організацій з протистояння фейкам й іншим пропагандистським впливам держави-агресора, а також відповідна діяльність інтернет-ЗМІ й акторів віртуального інформаційно-комунікаційного простору [15, с. 50]. Саме тому варто стверджувати, що врахування відповідних вимірів дозволить говорити про комплексність динаміки розвитку інформаційного протистояння в умовах сучасної української воєнно-політичної реальності.

Висновки. Аналіз наукових розвідок вітчизняних і зарубіжних дослідників дозволяє визначити наявність потреби в теоретичному визначенні й осмисленні понять «інформаційна війна» й «інформаційний фронт», їх співвідношення. Вивчення наукових джерел засвідчує необхідність комплексного дослідження феномена інформаційної війни через поєднання різних контекстів її прояву, зокрема, військового, технологічного (кібернетичного), політичного, комунікативного, правового, психологічного та інших. Кожний з цих вимірів потребує окремої уваги фахівців, глибокого теоретичного осмислення. Звичайно, цей поділ не відтворює всієї повноти вимірів феномена інформаційної війни. Водночас важливим для методологічного осмислення є поєднання цих вимірів і конкретних умов, особливостей політичної й інформаційної культури громадян, ступеня розвитку інформаційної сфери того чи іншого суспільства, а також специфіки інформаційної політики й безпеки

конкретної держави. Запропоноване в статті бачення змісту поняття інформаційної війни може вважатися перспективним з точки зору подальшого проведення досліджень у цій сфері, а наголос на відповідній контекстуальній природі інформаційного фронту є важливим щодо адекватного й комплексного розуміння процесуального характеру інформаційної війни за умов протистояння російській агресії в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Chong A. Information warfare? The case for an Asian perspective on information operations. *Armed Forces & Society*. 2014. Vol. 40, No. 4. P. 599–624.
2. Luoma W. M. Netwar: the other side of information warfare. Newport: Department of Operations, 1994. URL: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA279585.pdf>.
3. Расторгуев С. П. Информационная война. Москва: Радио и связь, 1998. 416 с.
4. Панарин И. Н., Панарина Л. Г. Информационная война и мир. Москва: Олма-Пресс, 2003. 384 с.
5. Baskerville R. Third-degree conflicts: information warfare. *European Journal of Information Systems*. 2010. Vol. 19, No. 1. P. 1–4.
6. Почепцов Г. Г. Сучасні інформаційні війни. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2015. 495 с.
7. Курбан О. В. Сучасні інформаційні війни в соціальних онлайн-мережах. *Інформаційне суспільство*. 2016. № 23. С. 85–90.
8. Малик Я. Й. Інформаційна війна і Україна. *Демократичне врядування*. 2015. № 15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2015_15_3 (дата звернення: 29.07.2023).
9. Юринець Ю. Л., Белкін Л. М., Белкін М. Л. Інформаційне розуміння культури в контексті забезпечення національної безпеки країни. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2020. № 1. С. 96–108.
10. Бучин М., Курус Ю. Інформаційна війна Росії проти України: особливості та механізми протидії. *Гуманітарні візії*. 2018. № 1. С. 55–62.
11. Коруч У. З. Інформаційна війна як інструмент пропаганди війни: правові підстави протидії. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 334–339.
12. Петрик В. М. Інформаційна безпека України: поняття, сутність та загрози. *Юридичний журнал*. 2006. № 11. С. 49–52.
13. Калініченко Б. М. Роль засобів масової інформації у політичній стратегії інформаційного суспільства. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. Київ, 2019. № 25. С. 53–57.
14. Що таке «Інформаційний фронт» та чому він важливий? URL: <https://deerpstateua.com/shcho-takie-informatsiinii-front-ta-chomu-vin-vazhliivii/> (дата звернення: 29.07.2023).
15. Ніколаєнко Н. Інформаційний фронт російсько-української гібридної війни. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2022. № 1(12). С. 45–54.

16. Rona T. R. Weapon systems and information war. Boeing Aerospace Company, 1976. URL: https://www.esd.whs.mil/Portals/54/Documents/FOID/Reading%20Room/Science_and_Technology/09-F-0070-Weapon-Systems-and-Information-War.pdf.
17. Lewonowski M. C. Information war: research report. *Air War College, 1991*. URL: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a248134.pdf>.
18. Thomas T. L. Information security thinking: a comparison of US, Russian, and Chinese concepts. *Foreign Military Studies Office, 2001*. URL: https://community.apan.org/cfs-file/_key/docpreview-s/00-00-06-31-04/2001_2D00_08_2D00_01-Information-Security-Thinking_2D00_A-Comparison-of-U.S._2C00_-Russian_2C00_-and-Chinese-Concepts-_2800_Thomas_2900_.pdf.
19. Pickerill J., Webster F. The anti-war/peace movement in Britain and the conditions of information war. *International Relations*. 2006. Vol. 20, No. 4. P. 407–423.
20. Манойло А. В. Государственная информационная политика в особых условиях: монография. Москва: МИФИ, 2003. 388 с.
21. DiNardo R. L., Hughes D. J. Some cautionary thoughts on information warfare. *Airpower Journal*. 1995. Vol. 9, No. 4. P. 69–79.
22. Smith K. B. The crisis and opportunity of Information War. Army Command and General Staff Coll Fort Leavenworth KS School of Advanced Military Studies, 1994. URL: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA284756.pdf>.
23. Rothkopf D. J. Cyberpolitik: the changing nature of power in the information age. *Journal of International Affairs*. 1998. Vol. 51, No. 2. P. 325–359.
24. Головка А. А., Токарський О. О. Роль ЗМІ в сучасній інформаційній війні. *Молодий вчений*. 2016. № 6. С. 309–311.
25. Хорошко В. О., Хохлачова Ю. Є. Інформаційна війна. Протидія інформаційним впливам. *Сучасна спеціальна техніка*. 2018. № 1. С. 74–81.
26. Еляшевська Н. Ф. Вразливість України до інформаційної війни. *Теле- та радіо-журналістика*. 2015. № 14. С. 165–169.
27. Українське суспільство в умовах війни. 2022: кол. моногр. ; за ред. Є. І. Головахи, С. О. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.

REFERENCES

1. Chong, A. (2014). Information warfare? The case for an Asian perspective on information operations. *Armed Forces & Society*, 40 (4), 599–624.
2. Luoma, W. M. (1994). Netwar: the other side of information warfare. Newport: Department of Operations, 1994. URL: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA279585.pdf>.
3. Rastorguyev, S. P. (1998). Informatsionnaya voyna [Information War]. Moscow: Radio i svyaz' [in Russian].
4. Panarin, I. N., Panarina, L. G. (2003). Informatsionnaya voyna i mir. Moscow: Olma-Press [in Russian].
5. Baskerville, R. (2010). Third-degree conflicts: information warfare. *European Journal of Information Systems*, 19(1), 1–4.
6. Pocheptsov, G. G. (2015). Suchasni informatsiyini viyny. Kyiv: Publishing House «Kyiv-Mohyla Academy» [in Ukrainian].

7. Kurban, O. V. (2016). Suchasny informatsiyni viyny v sotsialnykh onlain-merezhakh. *Informatsiynne suspil'stvo – Information Society*, 23, 85–90 [in Ukrainian].
8. Malyk, Ya. Y. (2015). Informatskyna viyna i Ukrayina. *Demokratychnе vryadyvann'ya – Democratic Governance*, 15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2015_15_3 [in Ukrainian].
9. Yurynets, Yu. L., Byelkin, L. M., Byelkin, M. L. (2020). Informatsiynne rozuminnya kultury v konteksti zabezpechennya natsionalnoyi bezpeky krayiny. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava – Philosophical and Methodological Problems of the Law*, 1, 96–108 [in Ukrainian].
10. Buchyn, M., Kurus Yu. (2018). Informatsiyna viyna Rosiyi proty Ukrayiny: osoblyvosti ta mekhanizmy propagandy. *Humanitarni viziyyi – Humanitarian Visions*, 1, 55–62 [in Ukrainian].
11. Koruts, U. Z. (2020). Informatsiyna viyna yak instrument propagandy viyny: pravovi pidstavy protydiy. *Pidpryyemnytsvo, hospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, Economy, and Law*, 8, 334–339 [in Ukrainian].
12. Petryk, V. M. (2006). Informatsiyna bezpeka Ukrayiny: poniattia, sutnist' ta zagrozy. *Yurydychnyy zhurnal – Law Journal*, 11, 49–52 [in Ukrainian].
13. Kalinichenko, B. M. (2019). Rol' zasobiv masovoyi informatsiyi u politychniy stratehiyi informatsiynoho suspilstva. *Naukovyi chasopys Natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriya 22: Politychni nauky ta metodyka vykladannia sotsialno-politychnykh dystsyplin – Scholarly Journal of the National Pedagogical M. P. Drahomanov University. Series 22: Political Sciences and Methods of Teaching Social-Political Disciplines*, 25, 53–57 [in Ukrainian].
14. Shcho take «Informatsiynyi front» i chomu vin vazhlyvyy? URL: <https://deepstateua.com/shcho-takie-informatsiynyi-front-ta-chomu-vin-vazhlyvyy/> [in Ukrainian].
15. Nikolayenko, N. (2022). Informatsiynny front rosiys'ko-ukrayins'koyi hibrydnoyi viyny. *Mizhnarodni vidnosysny, suspil'ni komunikatsiyi ta rehional'ni studiyi – International Relations, Social Communications, and Regional Studies*, 1 (12), 45–54. [in Ukrainian].
16. Rona, T. R. (1976). Weapon systems and information war. Boeing Aerospace Company, 1976. URL: https://www.esd.whs.mil/Portals/54/Documents/FOID/Reading%20Room/Science_and_Technology/09-F-0070-Weapon-Systems-and-Information-War.pdf.
17. Lewonowski, M. C. (1991). Information war: research report. *Air War College*. URL: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a248134.pdf>.
18. Thomas, T. L. (2001). Information security thinking: a comparison of US, Russian, and Chinese concepts. *Foreign Military Studies Office*. URL: https://community.apan.org/cfs-file/_key/docpreview-s/00-00-06-31-04/2001_2D00_08_2D00_01-Information-Security-Thinking_2D00_A-Comparison-of-U.S._2C00_-Russian_2C00_-and-Chinese-Concepts-_2800_Thomas_2900_.pdf.
19. Pickerill, J., Webster, F. (2006). The anti-war/peace movement in Britain and the conditions of information war. *International Relations*, 20(4), 407–423.
20. Manoylo, A. V. (2003). Gosudarstvennaya informatsionnaya politika v osobykh usloviyakh: monografiya. Moscow: MIFI [in Russian].

21. DiNardo, R. L., Hughes, D. J. (1995). Some cautionary thoughts on information warfare. *Airpower Journal*, 9(4), 69–79.
22. Smith, K. B. (1994). The crisis and opportunity of Information War. Army Command and General Staff Coll Fort Leavenworth KS School of Advanced Military Studies, URL: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA284756.pdf>.
23. Rothkopf, D. J. (1998). Cyberpolitik: the changing nature of power in the information age. *Journal of International Affairs*, 51(2), 325–359.
24. Holovka, A. A., Tokarsky O. O. (2016). Rol' ZMI v suchasniy informatsiyiy viyni. *Molodyy vcheny – Young Scientist*, 6, 309–311 [in Ukrainian].
25. Khoroshko, V. O., Khokhlachova Yu. Ye. (2018). Informatsiyina viyna. Protydiya informatsiynym vplyvam. *Suchasna spetsial'na tehnika – Modern Special Technology*, 1, 74–81 [in Ukrainian].
26. Yeliashevs'ka, N. F. (2015). Vrazlyvist' Ukrayiny do informatsiynoyi viyny. *Tele-ta radio-zhurnalistyka – Tele- and Radio-Journalism*, 14, 165–169. [in Ukrainian].
27. Holovakha, Ye.I., Makeyiev, S. O., editors. (2022). Yak peremohty RF v informatsiyiy viyni: osnovni napriamy i pryncypy kontrpropahandy. *Ukrayins'ke suspil'stvo v umovakh viyny. 2022: Kol. monogr.* Kyiv: Institut sociolohiyi NAN Ukrayiny [in Ukrainian].

Fedotenko Kateryna, Mykhailo Dragomanov State University of Ukraine
Postgraduate student, Kyiv, Ukraine kateryna.fedotenko@gmail.com
<https://0009-0000-9711-9283>

A PHENOMENOLOGICAL STUDY OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE CATEGORIES «INFORMATION WAR» AND «INFORMATION FRONT»

The article is devoted to the problem of phenomenological analysis of the concepts «information war» and «information front», as well as of their relationship in the context of modern scientific research. The dimensions of information war and their content concepts are considered. Attention is focused on the communicative dimension, which outlines the contours of the concept of the information front as a certain environment for conducting information warfare. Relying on the work of international and Ukrainian researchers, the author postulates the need for further scientific study of meaningful aspects of the concepts of information war and the information front, as well as their correct use in scientific discourse.

Keywords: information war, information front, mass communications, information space, political communications, communication environment.

